

Kehtiv põhiseadus¹

XV. peatükk

PÕHISEADUSE MUUTMINE

§ 161. Õigus algatada põhiseaduse muutmist on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust ja Vabariigi Presidendil.

Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega põhiseadust muuta erakorralise seisukorra ega sõjaseisukorra ajal.

§ 162. Põhiseaduse I peatükki "Üldsätted" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise" saab muuta ainult rahvahääletusega.

§ 163. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud:

- 1) rahvahääletusel;
- 2) Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;
- 3) Riigikogu poolt kiireloomulisena.

Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu arutatakse Riigikogus kolmel lugemisel, kusjuures esimese ja teise lugemise vahet on vähemalt kolm kuud ning teise ja kolmanda lugemise vahet vähemalt üks kuu. Põhiseaduse muutmise viis otsustatakse kolmandal lugemisel.

§ 164. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panekuks on nõutav Riigikogu koosseisu kolmeviieendikuline häälteenamuse. Rahvahääletus toimub kõige varem kolme kuu pärast, arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 165. Põhiseaduse muutmiseks Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt peab põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu saama Riigikogu koosseisu enamuse toetuse.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel oma koosseisu kolmeviieendikulise häälteenamusega muutmata vastu põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, mis sai eelmise koosseisu enamuse toetuse, siis on põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud.

§ 166. Otsus põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviieendikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 167. Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab välja Vabariigi President ja see jõustub seaduses eneses määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist.

§ 168. Põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada ühe aasta jooksul, arvates vastava eelnõu tagasilükkamisest rahvahääletusel või Riigikogus.

*****

1938. aasta põhiseadus²

¹ RT 1992, 26, 349 - RT I, 15.05.2015, 2.

² RT, 03.09.1937, 71, 590.

14. peatükk.

Põhiseaduse muutmine.

§ 146. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on Vabariigi Presidendil kui ka Riigivolikogu või Riiginõukogu seadusliku koosseisu enamusel.

§ 147. Eelmise (146) paragrahvi korras algatatud Põhiseaduse muutmise eelnõu võtab vastu Riigikogu seaduste vastuvõtmiseks ettenähtud korras, selle erinevusega, et eelnõu võetakse vastu mõlemas kajas vastava koja seadusliku koosseisu enamusega ja § 95 viimases lõikes tähendatud juhtudel võetakse vastu Riigivolikogus seadusliku koosseisu kahekolmandikulise enamusega. Pärast eelnõu vastuvõtmist Riigikogus Vabariigi President määrab Riigivolikogu uue koosseisu valimised ja Riiginõukogu uue koosseisu kujundamise, mis peavad toimuma mitte hiljem kui kolme kuu kestel arvates Põhiseaduse muutmise eelnõu vastuvõtmise päevast Riigikogus.

Kui Riigikogu uus koosseis eelmises lõikes ettenähtud korras võtab muutmatult vastu Riigikogu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse Põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks ja esitatakse Vabariigi Presidendile väljakuulutamiseks.

§ 148. Riigikogu poolt eelmise (147) paragrahvi teise lõike korras vastuvõetud Põhiseaduse muutmise seaduse Vabariigi President kuulutab välja kolme kuu möödumisel arvates selle vastuvõtmisest, kui sama aja kestel Vabariigi President ei ole nõudnud selle seaduse rahvale otsustamiseks andmist rahvahääletuse korras.

Vabariigi President võib anda rahvale rahvahääletuse korras otsustamiseks enda poolt algatatud eelnõu, kui Riigikogu uus koosseis pole seda § 147 teise lõike korras vastu võtnud kolme kuu möödumisel arvates Riigikogu selle uue koosseisu kokkutulekust.

§ 149. Kui Riigikogu see koosseis, kellele on antud Vabariigi Presidendi poolt algatatud Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, ei ole seda eelnõu vastu võtnud kolme kuu möödumisel, arvates eelnõu Riigikogule otsustamiseks andmisest, või on selle eelnõu lükanud tagasi, võib Vabariigi President rahvahääletuse korras pöörduda rahva poole põhimõttelise küsimusega sama eelnõu kohta. Kui rahvas otsustab hääletamisest osavõtnute häälteenamusega küsimuse jaatavalt, kuulutatakse välja Riigivolikogu uue koosseisu valimised ja Riiginõukogu uue koosseisu kujundamine. Riigikogu uus koosseis võtab hiljemalt kuue kuu kestel arvates tema kokkutulemisest harilikus seadusandlikus korras vastavalt rahva otsusele vastu Põhiseaduse muutmise seaduse. Selle eelnõu kohta kohaldatakse eelmise (148) paragrahvi esimese lõike eeskirja.

§ 150. Põhiseaduse muutmise seadus loetakse rahva poolt vastuvõetuks, kui selle poolt antud häälte arv ületab vastu antud häälte arvu.

Rahvahääletuse korras vastuvõetud Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab Vabariigi President välja viivitamatult.

Lähema korra rahvahääletuse kohta määrab seadus

*****

I. Gräzini eelnõu³

13. peatükk

PÕHISEADUSE MUUTMINE

§ 134. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on Vabariigi Presidendil, Riiginõukogu seadusliku koosseisu enamusel ja Ülemkohtul.

§ 135. Põhiseaduse vastuvõtmine saab toimuda üksnes rahvahääletuse korras.

§ 136. Põhiseaduse laiendamine uute lisadega, mis ei kitsenda kodanike õigusi ja vabadusi, võib toimuda Riiginõukogu poolt kolmeviendikulise häälteenamusega ja Vabariigi Presidendi kinnituse olemasolu korral.

§ 137. Põhiseaduse muutmise seadus loetakse rahva poolt vastuvõetuks, kui selle poolt antud häälte arv ületab vastu antud häälte arvu.

Rahvahääletuse korras vastuvõetud Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab Vabariigi President välja viivitamatult.

Lähema korra rahvahääletuse kohta määrab seadus.

*****

E. Talviku ja J. Kaljuvee eelnõu⁴

11. peatükk

PÕHISEADUSE MUUTMINE

§ 97. Õigus algatada põhiseaduse muutmist on Riigikogul ning seadusega ettenähtud korras maakondade ja linnade volikogude poolt valitud esindajate koosolekul. Põhiseaduse muutmise eelnõu peab rahvale teatavaks tegema vähemalt 3 kuud enne rahvahääletust. Rahvas otsustab rahvahääletusel põhiseaduse muutmise hääletusest osavõtnud kodanike häälteenamusega.

§ 98. Riigi piire võib muuta ainult põhiseaduse muutmiseks ettenähtud korras kinnitatud välislepingutega.

§ 99. Rahvahääletuse korras vastuvõetud põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab Vabariigi president välja viivitamatult. Rahvahääletuse kord määratakse seadusega.

*****

---

³ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1130

⁴ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1140.

J. Raidla töögrupi eelnõu⁵

XV peatükk

PÕHISEADUSE MUUTMINE

§ 157. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on Riigikogu koosseisu enamusel ja Vabariigi Presidendil.

Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega Põhiseadust muuta sõja- ja erakorralise seisukorra ajal.

§ 158. Põhiseaduse I. peatükki “Üldsätted” ja XV. peatükki “Põhiseaduse muutmine” saab muuta ainult rahvahääletusega. Nende peatükkide muutmise eelnõu rahvahääletusele panemiseks on nõutav, et selle poolt hääletaks neli viiendikku Riigikogu koosseisust. Riigikogu otsusel võib Põhiseaduse teisi sätteid muuta rahvahääletusega.

§ 159. Riigikogu võib muuta Põhiseadust, välja arvatud Põhiseaduse § 158 ettenähtut, seaduste vastuvõtmiseks ettenähtud korras, kuid kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning esimese ja teise lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu. Eelnõu loetakse Riigikogus vastuvõetuks, kui selle poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust.

§ 160. Põhiseaduse muudatused kuulutab välja Vabariigi President ja nad jõustuvad Riigikogu poolt määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast nende väljakuulutamist või vastuvõtmist rahvahääletusel.

§ 161. Vabariigi President võib keelduda Põhiseaduse muutmise seaduse väljakuulutamisest või Põhiseaduse muutmise eelnõu rahvahääletusele panemisest, kui Põhiseaduse muutmise seadus või eelnõu on vastuolus Põhiseaduse I peatüki “Üldsätted” või XV peatüki “Põhiseaduse muutmine” sätetga. Sel juhul saadab Vabariigi President ühe kuu jooksul oma motiveeritud otsusega Põhiseaduse muutmise seaduse või Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panemiseks.

§ 162. Rahvahääletusel või Riigikogus tagasilükatud Põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa samas küsimuses enne ühe aastase tähtaja möödumist panna uuesti rahvahääletusele või Riigikogus otsustamisele.

*****

A. Lepsi eelnõu⁶

11. peatükk

PÕHISEADUSE MUUTMINE

112. Õigus algatada põhiseaduse muutmist on:

---

⁵ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1155.

⁶ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1168.

- a) Riigikogul;
- b) seadusega ettenähtud korras maakondade ja linnade volikogude poolt valitud esindajate koosolekutel;
- c) rahvaalgatuse korras viiekümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

113. Põhiseaduse muutmise otsustab rahvas rahvahääletusel.

114. Põhiseaduse muutmise eelnõu peab rahvale teatavaks tegema vähemalt kolm kuud enne rahvahääletuse päeva.

115. Rahvahääletuse korras vastuvõetud Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab Vabariigi President välja viivitamatult.

*****

PA 27.09.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Nagu leppisime kokku eelmisel istungil, jätkab härra Jüri Raidla oma ettekannet, esitades täna meile ettekande teise osa. Härra Jüri Raidla palus ettekande esitamiseks aega tund ja 20 minutit. Palun, härra Jüri Raidla!

J. Raidla Lugupeetud assamblee liikmed! Lubage mul järgnevalt jagada teiega mõningaid sissejuhatavaid mõtteid põhiseaduse eelnõu sisu ja vormi kohta ning lisada mõningaid kommentaare eelnõu tähe ja vaimu juurde. [...]

XV PEATÜKK. PÕHISEADUSE MUUTMINE Käsitletava peatüki normidest on korduvalt juba juttu olnud. Seetõttu piirdun täiendavalt vaid ühe metodoloogilist laadi mõttekäiguga. Riigi põhikorra määrab põhiseadus. Põhikord on peaaegu niisama hea või halb, kui hea või halb on põhiseadus. Põhikorra kvaliteedi üheks näitajaks on tema stabiilsus. Põhikorra stabiilsuse saab tagada vaid põhiseaduse stabiilsus. Seetõttu ongi XV peatükk, kehtestades üsna "karmid reeglid" põhiseaduse muutmiseks, suunatud põhiseaduse stabiilsuse tagamisele. XV peatüki kaudu kaitseb põhiseadus iseennast ja koos sellega demokraatiat tervikuna. Aitäh kuulamast!

*****

J. Adamsi töögrupi eelnõu⁷

15. peatükk

Põhiseaduse muutmine

§ 126. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on riigivanemal ja riigikogu seadusliku koosseisu enamusel.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 127. Põhiseaduse nende sätete muudatusi, millega on määratud Eesti valitsemise kord, Eesti Vabariigi piirid, riigikeel, rahvusvaheliselt üldtunnustatud inim- ja kodanikuõigused, riigikogu

---

⁷ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1182.

volitused, riigikaitse, riigieelarve, välislepingute ratifitseerimise, õiguskaitse ja põhiseaduse muutmise kord, sealhulgas põhiseaduse paragrahvid 1–15, 21, 26–28, 32, 34–37, 40, 42, 44, 50–51, 61, 67–68, 77, 85–86, 88, 91, 94, 105, 107, 126–130, saab otsustada ainult rahvahääletusega.

Neid põhiseaduse sätteid muutvat seadust saab panna rahvahääletusele mitte varem kui kuus kuud pärast seda kui riigikogu on oma seadusliku koosseisu enamusega põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu vastu võtnud.

§ 128. Põhiseaduse muudatus, mis sisaldavad täpsustusi ilma et sellega kaasneks põhiseaduse vaimu ja mõtte muutmine, võib vastu võtta riigikogu seadusliku koosseisu viiekuuendikulise enamusega.

Selliste muudatuste tegemiseks peavad andma oma arvamuse riigivanem, õiguskantsler ja riigikohus. Muudatuse saab vastu võtta riigikogu oma seadusliku koosseisu viiekuuendikulise häälteenamusega.

§ 129. Põhiseaduse muudatuse seaduse kuulutab välja riigivanem ja see jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast muudatuse vastuvõtmist.

§ 130. Rahvahääletusel või riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud või teist samasugust eelnõud ei saa uuesti panna rahvahääletusele või riigikogus otsustamisele enne ühte aastat.

*****

K. Kulboki eelnõu⁸

XI Peatükk

PÕHISEADUSE MUUTMINE

86. Põhiseadus on vankumatuks juhiseks Riigikogu, Valitsuse, Riigipea ja Riigikohtu tegevuses.

87. Põhiseaduse muutmise võib algatada rahvas või Riigikogu, põhiseaduse muutmise otsustab kas rahvahääletus või kaks Riigikogu koosseisu.

88. Kui põhiseadust muudetakse kahe Riigikogu koosseisu poolt, siis esimene koosseis algatab muutmise ja otsustab kahe kolmandikuga liikmete arvust muudatuste kasuks. Kui teine Riigikogu koosseis otsustab sama enamusega samade muudatuste kasuks, loetakse põhiseadus muudetuks.

89. Põhiseaduse muutmise eelnõu peab rahvale teada antama vähemalt kolm kuud enne rahvahääletuse päeva või kolm kuud enne uue Riigikogu valimisi.

*****

---

⁸ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1190.

PA 04.10.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed, palun võtke istet! Vaheaeg on lõppenud. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 31 liiget. Päevakorrapunktis 1.2. saab ettekandeks sõna härra Jüri Adams. Härra Jüri Adamsiga oli juhatusel selline kokkulepe, et tema ettekanne koosneb kahest osast. Esimese osa, 45 minutit, me kuulame ära täna ja teise osa nädala pärast. Härra Adams, palun!

[...]

J. Adams: [...] Viimase punktina küsimus põhiseaduse muutmisest. Põhiseaduse muutmise küsimus on minu arvates üks äärmiselt raske ja delikaatne küsimus. Me peame selle lahendama, tasakaalustades kolme osalt üksteist välistavat nõuet. Kõigepealt, põhiseaduse muutmine ei tohi olla kerge. Vastasel juhul ei ole see põhiseadus midagi väärt. Teisest küljest, põhiseaduse muutmine ei tohi olla ka võimatu. Kolmandaks, põhiseaduse muutmine peab andma võimaluse teha põhiseadusesse arukaid ja kompetentseid muudatusi. Siin ma väidaksin, et Eesti ajalugu on kahjuks andnud meile väga kibeda kogemuse, et põhiseaduse muutmine rahvahääletusel ei ole kõige õnnestunudum põhiseaduse muutmise tee. 1930. aastate põhiseaduse muutmisel rahvas ei andnud oma otsustusi mitte niivõrd sellele, kui niivõrd õnnestunud oli üks või teine muudatusettepanek, vaid need kujunesid populaarsushääletuseks ühele või teisele poliitikute rühmale. Ma teen ettepaneku seda kurba ajaloolist kogemust arvesse võtta. Siin on praegu momendil projektis pakutud kaks põhiseaduse muutmise ideed. Üks on rahvahääletuse kaudu ja teine on Riigikogu äärmiselt suure enamuse kaudu. Mispärast on need mõlemad teed välja pakutud? Võib-olla on see minu enda ja minu kaastööliste teatud skepsis, kas meil õnnestub koostada selline põhiseadus, kus me välistame kõik sisevastuolud, kuna meid hakkab arvatavasti suruma tagant tihe kalenderplaan, mida me peame veel täna arutama. Kalenderplaan arvatavasti nõuab meie assambleelt ülesande täitmist niisuguses ajavahemikus, mille jooksul maailmas kunagi pole ühtegi põhiseadust koostatud. Võimalik, et kui me püüame seda ülesannet täita, jääb sisse vigu. On võimalik, et me ei suuda lähiaastate kõiki vajadusi konkreetselt ette näha. Sellepärast on pakutud siin välja kõige ideaalsem põhiseadusesse paranduste sisseviimise skeem: paranduste sisseviimine Riigikogu kaudu väga suure enamusega, kui on praktiliselt poliitiline konsensus. Põhimõtteliste muudatuste tegemine toimugu siiski rahvahääletusel. Kolmas võimalus, mis Eesti ajaloos on ka vähemalt teoreetiliselt olnud, aga mida pole kunagi praktiseeritud, et põhiseaduse muudatus jõustuks kahe järgneva parlamendikoosseisu heakskiiduga, on minu arvates väga kiiduväärt meetod, aga kas see meie lähiaastatesse sobib, ma ei tea. Võib-olla see oleks kõige parem lahendus. Nüüd loomulikult see, et piiritõmbamine, milline paragrahv oleks n.-ö. triviaalne või ainult sõnastuslik, on äärmiselt keeruline ja raske. Kas me suudaksime seda lahendada või ei, ma ei ole päris kindel. Projekti lõpus on tehtud üks katse loetleda paragrahve, kuid ma ei ütle, et see loetelu on ammendav või kõige parem. Ta on rohkem antud assamblee tähelepanu juhtimiseks ühele võimalikule variandile.

*****

PA 11.10.1991 istungi stenogrammist:

J. Adams: [...] Olengi jõudnud lõpule. Viimane ja oluline teema, mis hakkab kõigega haakuma, on põhiseaduse muutmise probleematika. Ma arvan, et me peaksime leidma kompromissi kahe põhiseaduse muutmise meetodi vahel. Nimelt, baasmeetodina peaks kasutama rahvahääletust, kuid teise võimalusena, et annaks sisse viia tühisemaid parandusi, peaks sätestama ka teise tee, kas siis Riigikogu äärmiselt suure häälteenamusega või kahe järjestikuse Riigikogu koosseisuga või midagi sellesarnast. Vastasel juhul, kui me loobume põhiseaduse muutmisest rahvahääletuse kaudu, läheme ainult seda teed, et Riigikogu seda teeks, sellisel juhul me peaksime tegema selle muutmise tee veel võimalikult keeruliseks ja raskeks. Isiklikult mulle tundub, et kui me suudame anda Eesti rahvale põhiseaduse, mis oma põhiosas jääb kehtima aastakümneteks, aga mõningad detailid lähemate aastate või riigielu uuesti väljakujunemise praktikas saavad muudetud parlamendi poolt, siis me oleme väga hästi teinud. Siia võib veel mõtelda juurde mingeid tasakaalustamismeetodeid, näiteks anda teatud osale parlamendiliikmetele õigus blokeerida põhiseaduse muutmine parlamendis ja nõuda selle kohustuslikult rahvahääletusele panemist tingimusel, kui tahetakse veel lisagarantiid. Tänan! Sellega ma olen lõpetanud.

*****

I ja III toimkonna 30.10.1991 ühiskoosoleku protokollist:⁹

15. PEATÜKK
arutamiseks esitab III. toimkond omapoolsete probleemide ringi:

- 1) & 126 sõna "seadusliku"välja jätta;
- 2) Muutmise üldine kord;
- 3) uue põhiseaduse väljatöötamise võimalused;
- 4) kas eristada põhiseaduse vaimu ja mõtet?
- 5) põhiseaduse muutmise algatamise õigus,
- 6) kas riigivanemale anda põhiseaduse muutmise algatamise õigus?

Ei peeta õigeks vaimu ja mõtte jätmist sõnastusse.

Aaskivi soovib kaalumiseks võtta J. Raidla projektist paragrahvide 158 ja 159 mõtte ja mugandada see Adamsi projekti paragrahvidesse 127-128.

III. toimkonnast selle ettepaneku vastu Niitsoo, poolt Fjuk, Aaskivi, Hallaste, Koha.

Hänni soovib lisada inimoigusi muutmise sätete vastuvõtmise kohta tekstilõigu.

Hallaste arvab, et see võiks olla juhul, kui puudutatakse inimoiguste kitsendamist. Siis tuleks panna rahvahääletusele.

Aaskivi tuletab I. toimkonnale meelde, et mehaaniliselt Raidla projekti paragrahvide mõtet üle kanda ei saa, sest Raidlal on üldsätteis hoopis teised printsiibid.

Salum arvab, et I. toimkond jätab hoopis Adamsi teksti tervikuna ega võib-olla lähtugi III. toimkonna poolt pakutud probleemideringist.

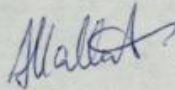
Hallaste teeb siiski ettepaneku, et I. toimkond seadusandluse peatüki arutamisel lähtuks

- 1) J. Raidla projekti teatud paragrahvide mõttest ja
- 2) leiaks nende sätete loetelu, mida tuleks panna rahvahääletusele.

O t s u s t a t i:

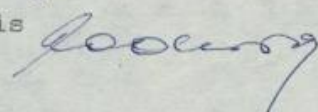
pärast lõunavaheaega jätkavad toimkonnad tööd eraldi.

Juhatas

I. Hallaste

Protokollis

S. Tooming

*****

⁹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.13, l 50.

I toimkonna 30.10.1991 koosoleku protokoll:¹⁰

Põhiseadusliku Assamblee I. toimkonna
30. oktoobri 1991.a. istungi
p r o t o k o l l n r. 12
kell 15.00 - 18.00

Osaesid: V. Salum,
U. Vooglaid,
A. Sirendi,
L. Hänni,
H. Runnel,
Juhatas V. Salum.
Päevakorras:
Põhiseaduse muutmise arutelu.

Paragrahv 126 otsustatakse jätta J. Adamsi redaktsioonis.
Arutatakse & 127. Millised peaksid olema need küsimused,
mida otsustatakse rahvahääletusel ja millise häälteenamusega seda
otsustatakse. Praegu J. Raidla projektis üks, Adamsil teine ja
toimkonnal tuleks kolmas loetelu.

O t s u s t a t a k s e, et rahvahääletus on kohustuslik:

- 1) üldsätete muutmisel;
- 2) peatüki "Rahvas";
- 3) peatüki "Riigivanem";
- 4) peatüki "Põhiseaduse muutmise" sätete muutmisel.

Rahvahääletusele pannakse, kui Riigikogu seaduslikust koosseisust
on 2/3 poolt.

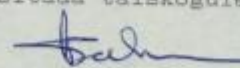
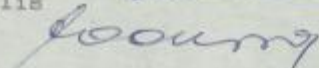
K o o s k ö l a s t a t a k s e paragrahvi 127 tekst:
" & 127. Põhiseaduse esimese peatüki "Üldsätted", 3. peatüki
"Rahvas", 4. peatüki "Riigivanem" ja 15. peatüki "Põhiseaduse
muutmise" sätteid saab muuta ainult rahvahääletusega. Nende
peatükkide sätteid muutva seaduseelnõu saab panna
rahvahääletusele mitte varem, kui kolm kuud ja mitte hiljem, kui
kuus kuud pärast seda, kui Riigikogu on nii otsustanud oma
seadusliku koosseisu kahekolmandikulise enamusega".
Paragrahvi 128 arutelu hääletatakse, kes millise häälteenamuse
poolt.

5/6 - Salum; 2/3 - Vooglaid; 4/5 - Sirendi, Hänni, Runnel.
Kooskõlastatakse & 128 tekst järgmiselt:
& 128. Põhiseaduse muudatuse seadusi saab Riigikogu vastu
võtta kas seadusliku koosseisu neljaviiendikulise või kahe
järjestikulise koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.
Arutatakse, kas jätta "vaimu ja mõtte" mõiste sisse.
Hänni ja Vooglaid leiavad, et "vaim" on udune mõiste.
Sirendi arvates on see muutumatu kategooria.

H ä ä l e t a t a k s e, kas jätta sisse & 128 lõik 2.
Poolt ei ole kedagi. Välja jätta - Sirendi, Vooglaid, Hänni,
Runnel; erapooletu - Salum.

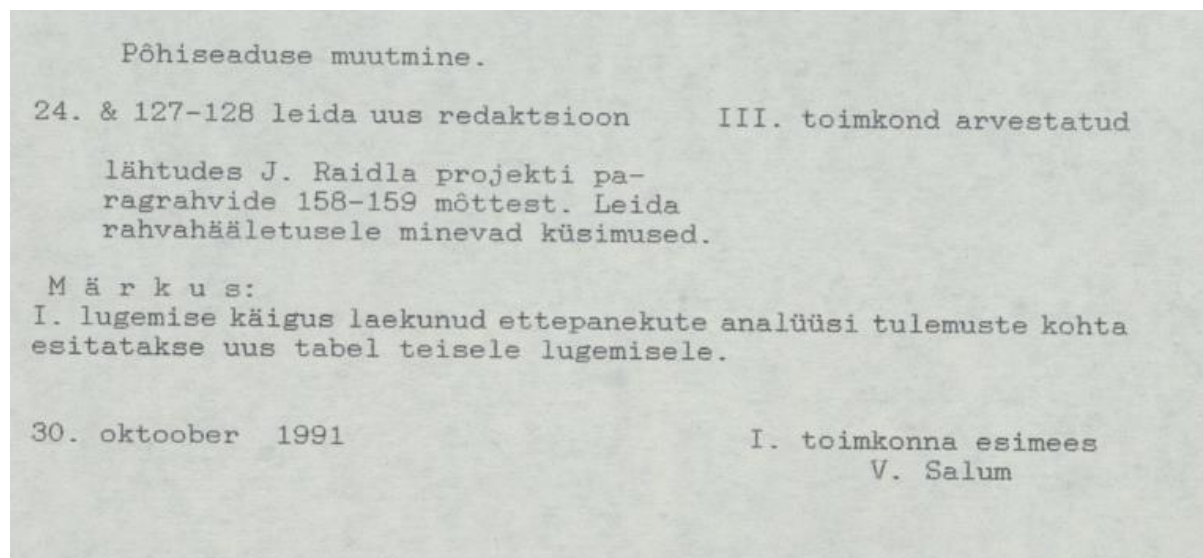
K o o s k ö l a s t a t a k s e & 129 tekst:
"Põhiseaduse muudatuse seaduse kuulutab riigivanem välja
viivitamatult ja see jõustub Riigikogu poolt määratud tähtajal,
kuid mitte varem, kui kolm kuud pärast väljakuulutamist".
H ä ä l e t a t a k s e, kas kolm kuud välja.
Poolt Vooglaid. Vastu - Sirendi, Salum, Runnel, Hänni.

o t s u s t a t a k s e :
Sekretäriil kooskõlastatud tekstiosa koos parandusettepanekute
analüüsiga esitada täiskogule veel 31. oktoobril.

Juhatas V. Salum
Protokollis S. Tooming

¹⁰ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.13, 151.

I toimkonna teemadele laekunud muudatusettepanekud lähtudes J. Adamsi põhiseaduse tekstist 30.10.1991 seisuga:¹¹

*****

I toimkonna 30.10.1991 formuleering:¹²

15. PEATÜKK

Põhiseaduse muutmise

§ 126. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on riigivanemal ja Riigikogu seadusliku koosseisu enamusel.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 127. Põhiseaduse 1. peatüki „Üldsätted“, 3. peatüki „Rahvas“, 4. peatüki „Riigivanem“ ja 15. peatüki „Põhiseaduse muutmise“ sätteid saab muuta ainult rahvahääletusega. Nende peatükkide sätteid muutva seaduseelnõu saab panna rahvahääletusele mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud pärast seda, kui Riigikogu on nii otsustanud oma seadusliku koosseisu kahekolmandlikulise häälteenamusega.

§ 128. Põhiseaduse muutmise seadusi saab Riigikogu vastu võtta kas seadusliku koosseisu neljaviindlikulise või kahe järjestikulise koosseisu kahekolmandlikulise häälteenamusega.

§ 129. Põhiseaduse muudatuse seaduse kuulutab riigivanem välja viivitamatult ja see jõustub Riigikogu poolt määratud tähtajal kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist.

§ 130. Rahvahääletusel või Riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud või teist samasisulist eelnõud ei saa uuesti panna rahvahääletusele või Riigikogus otsustamisele enne ühte aastat.

*****

¹¹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.13, l 56.

¹² Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.13, l 58-59.

PA 31.10.1991 istungi stenogrammist:

V. Salum: [...] Ma lähen edasi XV peatüki "Põhiseaduse muutmine" juurde. Põhimõtted, millest me toimkonnas lähtusime, olid järgmised ja ka kolmas toimkond oli nendega päri. Me olime üksmeelel, et põhiseaduse muutmine tuleb raskeks teha, et iga tühja asja pärast ei hakataks kohe põhiseadust muutama. Paragrahv 126 jäi vanas sõnastuses, aga §-s 127 tegime küllalt palju muudatusi. Kas need lõplikud on, seda me ei oska veel öelda, sest ettepanekuid on järjest laekunud. Kuid ühistoimkonnas võtsime siin lähtekohaks nii Jüri Adamsi eelnõu kui ka härra Taagepera soovitused, 1938. aasta põhiseaduse mitmed punktid ja härrade Raidla ja Kulboki eelnõudes toodud variandid. Seal on paljugi head. Nii et lühendasime Adamsi eelnõus seda pikka paragrahvide loetelu, mida saab ainult rahvahääletusega muuta. Need on: I peatükk "Üldsätted", III peatükk "Rahvas", IV peatükk "Riigivanem", XV peatükk "Põhiseaduse muutmine". Neid saab muuta ainult rahvahääletusega. Nende peatükkide sätteid muutva seaduse eelnõu saab panna rahvahääletusele mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud pärast seda, kui Riigikogu on nii otsustanud oma seadusliku koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega. Siin jäime selle sõna "seaduslikkus" juurde, kuna see lähtub Riigikogu liikmete üldisest arvust. Meie jaotuse järgi §-s 128 on just seda Taagepera soovitus ka arvestatud, kuna kvoorumu suurust viis kuuendikku, nagu see on Adamsi eelnõus, võib väga kergesti blokeerida ja ei saagi seadusi vastu võtta. Sellepärast tegime selle natuke pehmemaks – neli viiendikku, mis oleks nende küsimuste puhul parem. Tõenäoliselt ei leia see erilist vastuseisu ja kui see läbi läheb, siis on võimalik väiksemates küsimustes põhiseadust muuta. Aga siin on veel teine variant, mis varasemates variantides on ka olnud: põhiseadust saab muuta kahe järjestikku valitud Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega. Toimkonnad leidsid selle vajaliku olevat, see on läbikaalutud. Ajaliselt on see natuke pikem, aga võimaldab läbi mõelda, mida me muudame, ja teise Riigikogu valimisega saab ka rahvas aktiivselt oma arvamuse ja tahte välja öelda. Paragrahv 129 ütleb, et põhiseaduse muudatuse kuulutab riigivanem välja viivitamata. Lisasime sõna "viivitamata". Muudatus jõustub Riigikogu määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist. Järgnevas paragrahvis, §-s 130 asendasime ainult ühe sõna – "samasuliselt". Enne oli "samasugused". Siin nüüd ongi see küsimus, millele ma algul viitasin. Põhiseadus vajaks veel lisapeatükki, mis käsitleks põhiseaduse rakendamist ja riikluse taastamist, riikliku seadusandluse taastamist. Selles tuleks käsitleda üleminekuperioodi põhiseaduslikku seaduste tootmise küsimust ja konkreetsete seaduste ja põhiseaduse paragrahvide rakendamise tähtaegu. Aga see on väga tõsine küsimus ja see läheb üle ühe toimkonna kandejõu. Kui nüüd tulla varasemate peatükkide juurde tagasi, siis väga palju ettepanekuid on tulnud preambula kohta. Kõiki peame arvestama ja tahame arvestada, sellepärast me preambulasse pakutud ettepanekuid täna hääletusele ei paneks, kuna need tuleb läbi kaaluda, et ei oleks niisugust lõoklauselist argumentatsiooni, et see ja see ei ole põhiseaduse asi. Niisugust argumentatsiooni me püüame vältida. Palun kõigil teha ettepanekuid ja kaasa mõelda, sest preambulasse on sisse kirjutatud ajalooline ülevaade härra Runneli poolt ja see on vajalik. Paraku jääb Adamsi eelnõust välja väga oluline põhiseaduste loetelu, tähendab, konstitutsiooniline järjepidevus. Seda on vaja siiski kajastada, aga küsimus on, kas seda teha preambulas või lisapeatükis. Kaldume arvama, et põhiseaduste järjepidevus võiks olla viimases peatükis. Põhiseadus ei ole mitte ainult paragrahvide kogu, vaid on ka sotsiaaleetika põhisätete kogu. Just seda tahaks kajastada preambulas, et eesti rahvas ei ole ajaloota rahvas. Nii et need mõtted peab kuidagi sisse võtma preambulasse ja XVI peatükki.

[...]

I. Hallaste Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mina pean tunnistama, et ma olen kimbatuses, sest see on ainus alternatiiv, mis arendab edasi § 78, ja tekib mulje, nagu teiste asjade kohta nendes peatükkides küsimusi esitada ei tohiks. [...] Teine küsimus. Põhiseaduse muutmise kohta ütlesite ettekandes, et mõningaid sätteid ei peaks saama üldse muuta. See ei kajastu teie esitatud tekstis. Millised need sätted oleksid ja kas see paragrahv peab sõnastatud olema ...? Äkki on ümbertrükkimisel jäetud meie nimetatud lause esitatud tekstist välja? Kolmas küsimus. Kas te olete mõelnud sellele, et rahvahääletusel mingit parandust vastu võtta on võrratult lihtsam kui saada neljaviiendikuline enamus Riigikogus? Järelikult, te teete teatud sätete parandamise rahvahääletusel hästi lihtsaks ja kõik muu teete hästi raskeks. Kas te olete selle üle mõelnud? Aitäh!

Juhataja: Härra Hallaste! Härra Salum! Vabandust, kuid enne, kui küsimustele vastus järgneb, väikene repliik. Täna hommikul leppisime kokku teematoimkondade juhtidega, et seoses tähtaegade pikendamisega teise lugemise läbiviimisel katsume tänasel istungil käsitleda teematoimkondade taotlusel vaid põhiprobleemide hääletamist. Teine lugemine ei lõpe täna ega homme. Me pikendasime teise lugemise tähtaega. On täiesti mõisteta, et küsimustele, mis puudutavad seadusandlust, saab vastata pärast seda, kui küsimused selle peatüki kohta on esitatud. Samas ei lähe ükski põhiküsimus hääletamisele selle osa suhtes, mille kohta kõlas äsja küsimus, s. o. "Rahvas". Meil tuleb kokku leppida, kuidas me oma tööd jätkame. Üks hetk, lugupeetud kolleegid! Juhatus leidis sellise hea formulatsiooni, et kuna esimene toimikond jäi eelmine kord võlgu, tuleks täna püüda ka neid võlgu maksta. Need probleemid, mis meil tuleb lahendada seitsmenda toimikonnaga selle tõttu, et assamblee ei jõudnud seitsmenda toimikonnani, ühtivad paljus nende probleemidega, mis on esimesel toimikonnal, kes eelmine kord ei jõudnud esimest lugemist lõpetada. Meil tuleb paraku esimese toimikonna osas rikkuda seda reeglit, milles me kokku leppisime. Selle tõttu on härra Hallaste küsimused asjakohased ja neile tuleb härra Salumil vastata. Palun!

V. Salum: [...] Mis puutub sellesse sõela, mis põhiseaduse muutmise puhul on, siis me tahame kasutada mitut sõela. Mitte ainult kvoorumi kokkusaamise küsimus, vaid iga rahvahääletusele pandud küsimus on rahvale tervikuna väga kulukas. Selles mõttes me oleme püüdnud sünteesida Taagepera ettepanekuid ning Raidla ja Kulboki eelnõudes ja 1938. aasta põhiseaduses toodud põhiseaduse muutmise n.-ö. filtreid või tõkkeid. Kas see vastus rahuldab härra Hallastet?

[...]

A. Erm: [...] Küsimus on mul § 129 kohta. Ühesõnaga, põhiseadus jõustub Riigikogu määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist. Kas on arutatud, millega on põhjendatud see kolmekuuline tähtaeg?

V. Salum: Kolmekuuline tähtaeg on põhjendatud sellega, et kõik teised seadused tuleb üle vaadata. On palju seadusi, mis ei ole muudatustega kooskõlas. Niisugune aeg muudatuste läbiviimiseks peaks jääma, mitmed probleemid haakuvad selle muudatusega ja päevapealt või tunnipealt midagi kehtestada ei ole võimalik.

[...]

Juhataja: [...] Enne kui läheme vaheajale, palun ära kuulata üks ettepanek või teadaanne. Juhatuse poole on pöördunud kolmanda toimkonna nimel toimkonna esimees Illar Hallaste ja toimkonna aseesimees härra Koha. Ettepaneku sisu on selles, et jagada mõnevõrra töö ümber esimese ja kolmanda toimkonna vahel. Asja eelnevalt uurides selgus, et vaja on ära kuulata esimese toimkonna seisukoht selles küsimuses. Härra Salum! Kas on võimalik vaheajal esimene toimkond kokku võtta, paluda sinna ka härrad Hallaste ja Koha ning arutada probleemi, mis oli adresseeritud juhatusesele? Härra Salum, palun!

V. Salum: Loodan, et meie toimkonna liikmed on täna siin, katsume selle vaheajal ära otsustada.

Juhataja: Suur tänu! Vaheaaja alguses toimub esimese toimkonna koosolek härra Salumi juhtimisel. Palun sellest koosolekust osa võtta härradel Hallastel ja Kohal! Härra Salumile annan üle härrade Hallaste ja Koha pöördumise. Vaheaeg 20 minutit, töö jätkub kell 16.45. Vaheaeg

Juhataja: Kell on 16.46. Vaheaeg on lõppenud, jätkame tööd. Me leppisime põhimõtteliselt kokku nii, et need istungid, mis algavad kell 11, katsume lõpetada kella kuueks. Ma arvan, et see kokkulepe kehtib ka tänase päeva suhtes, ja püüame selle poole, et kella kuuest lõpetada. Aga kõigepealt teeme kohaloleku kontrolli, palun! Kohal on 35 assamblee liiget. Enne vaheaega me hääletasime läbi need küsimused, mida kolmas toimkond palus assambleel hääletada. Kolmanda toimkonna esimees ja tema asetäitja esitasid ka ühe pöördumise esimesele toimkonnale. Kas oli võimalik see vaheajal läbi vaadata? Härra Salum, palun!

V. Salum: Kolmanda toimkonna ettepaneku vaatasid esimese toimkonna siin olevad liikmed läbi. Me oleme rõõmsad, et kolmas toimkond on nii kaugemale jõudnud. Nende eeskujul tiivustab ka meid. Ma natukene selgitan asja. Tekstid esitati, kahjuks aga jäid tabelid ettepanekute osas esitamata. Loodame need järgmiseks korraks ära teha. Nii et töö on suures osas tehtud, aga abist me kunagi ära ei ütle. Nii et kui kolmandal toimkonnal tahet üle jääb, siis me oleme nende abi ja ühisistungite poolt. Ma arvan, et meie kõigi huvides oleks, et põhiseaduse rakendamise kord, see nn. § 16 saaks ühiselt välja töötatud.

Juhataja: Suur tänu! Raisakem, kui nii tohib öelda, mõned minutid selle peale, et läbi arutada ka kolmanda toimkonna juhtide ettepanek. Annan veel kord sõna härra Hallastele, aga palun teha väga lühidalt.

I. Hallaste: Aitäh! Lugupeetud juhataja! Arutada Põhiseadusliku Assamblee töökorralduse küsimusi on reglemendikohane tegevus. Meie ettepaneku sisu oli, et kolmas toimkond peab õigeaks arutada seadusandluse ja põhiseaduse muutmise peatükke. Meie ettepanek lähtus sellest, et seadusandlus on väga selgelt ja üheselt seotud Riigikoguga, samuti ka põhiseaduse muutmine käib läbi Riigikogu. Selleks et ühtlustada erinevaid hääletuskordi, et kogu süsteem oleks tasakaalus, oleks vajalik, et nende peatükkidega tegeleks kolmas toimkond. Küsimus on lihtsalt selles, et me tegime esialgse peatükkide jaotamise toimkondade vahel, aga see esialgne jaotus ei olnud kõige õnnestunud. Selles mõttes me ei saa päris nõus olla esimese toimkonna ettepanekuga. Kahjuks meil ei olnud võimalik osaleda toimkonna koosolekul, kuna nad tahtsid seda asja omavahel arutada. Kuna meil on olemas eilsest päevast ühiskoosoleku kogemus, kus nelja tunni jooksul me saime tehtud pool või vähemgi tööst, on meie ettepanek panna saalis hääletusele nende kahe peatüki jagamine. Nii seadusandluse kui ka põhiseaduse muutmise peatükk, peatükid nr. 15 ja 16 kuuluksid meie toimkonnale. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Juhatus pidas nõu ja teeb sellise ettepaneku. On võimalik, et arutelu selle üle, milline peatükk millisele toimkonnale kuulub, võib kesta päevi, ka nädalaid. Assamblee peaks langetama seisukoha, kas ta asja eelnevalt arutamata on valmis otsustama. Kui ollakse nõus asja täiendavalt arutamata otsustama seda, et kaks peatükki – seadusandlus ja põhiseaduse muutmise – lähevad esimeselt toimkonnalt kolmandale toimkonnale, siis me võiksime seda küsimust hääletada. Selle küsimuse arutamist täna avada ei ole vist küll mõtet, siis me tegeleme ainult sellega ja põhitöö jääb tegemata. Palun, kas keegi protestib sellise lahendi vastu, kui kõigepealt pannakse hääletamisele küsimus: kes on selle poolt, et arutelu avamata panna hääletamisele küsimus esimese ja kolmanda toimkonna vahel töö ümberjagamisest? Kas sellise küsimuseasetuse vastu ja selle hääletamise vastu keegi protestib? Härra Salum protestib. Palun, härra Salum, teil on sõna!

V. Salum: Küsimus juhatusel: kas see on praegu päevakorras? Me oleme ju päevakorra kinnitanud.

Juhataja: Päevakorras on meil esimene punkt assamblee töökorraldusest, kuid õige on märkus selle kohta, et selle töökorralduse küsimuse me tegelikult juba läbisime. Kuid õige on ka see, et nädal läheb nädala järel ja kui me täna lükkame selle küsimuse arutamise edasi, siis meil tekib võimalus selle juurde tagasi tulla alles nädala pärast. Sellepärast tegigi juhatus ettepaneku anda assamblee kõigile liikmetele võimalus väljendada oma tahet, kas ollakse valmis seda asja otsustama. Kui vastus on negatiivne, siis see tähendab, et me edasi ei räägi. Palun, kas on veel proteste? Proteste rohkem ei ole. Kordan küsimust, mis läheb hääletamisele: kes on selle poolt, et arutelu avamata otsustada küsimus töö ümberjagamisest esimese ja kolmanda toimkonna vahel? Seletuseks niipalju, et jutt käib ainult kahest peatükist – seadusandlus ja põhiseaduse muutmise –, mida kolmas toimikond palub esimeselt toimkonnalt talle anda. Palun, kas ma võin selle küsimuse hääletamisele panna? Hääletame. Härra Velliste, üks hetk, palun! Poolt on 26 assamblee liiget, vastu on 4. Assamblee võttis vastu otsuse, et võib panna hääletusele töö ümberjagamise esimese ja kolmanda toimkonna vahel, arutelu selles küsimuses avamata. Lähtudes teie nõusolekust, panen hääletamisele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et anda esimeselt tematoimkonnalt seadusandluse ja põhiseaduse muutmise küsimused üle kolmandale toimkonnale? Hääletame. Poolt on 25 assamblee liiget, vastu on 5. Assamblee võttis vastu otsuse anda esimese toimkonna küsimused – seadusandlus ja põhiseaduse muutmise – üle kolmandale toimkonnale. Tänan! Sellega on kolmanda toimkonna püstitatud küsimused lahendatud. Asume neljanda toimkonna küsimuste – Vabariigi President ja välislepingud – juurde. Härra Adams soovib sõna.

J. Adams: Härra juhataja! Ma saan aru, et me oleme loonud oma töös pretsedendi. Edaspidi, kui istungjärgu käigus tekib analoogiline töö ümberkorralduse ettepanek, siis me lahendame need ettepanekud täpselt samamoodi ja mitte mingisugused kaalutlused, et assamblee juhatus ei ole seda arutanud ja päevakorda ei ole võetud, ei tule arvesse. Kujutan ette, et homme esinen mina täpselt analoogse ettepanekuga luua uus tematoimikond ja palun siis läbi viia hääletus täpselt sama kiiruse ja protseduuriga. Tänan!

*****

I toimkonna 30.10.1991 koosoleku protokollist:¹³

Põhiseadusliku Assamblee I. toimkonna
30. oktoobri 1991.a. istungi
p r o t o k o l l nr. 12
kell 15.00 - 18.00

Osaesid: V. Salum,
Ü. Vooglaid,
A. Sirendi,
L. Hänni,
H. Runnel,

Juhatas V. Salum.

Päevakorras:

Põhiseaduse muutmise arutelu.

Paragrahv 126 otsustatakse jätta J. Adamsi redaktsioonis.
Arutatakse & 127. Millised peaksid olema need küsimused, mida otsustatakse rahvahääletusel ja millise häälteenamusega seda otsustatakse. Praegu J. Raidla projektis üks, Adamsil teine ja toimikonnal tuleks kolmas loetelu.

O t s u s t a t a k s e, et rahvahääletus on kohustuslik:

- 1) üldsätete muutmisel;
- 2) peatüki "Rahvas";
- 3) peatüki "Riigivanem";
- 4) peatüki "Põhiseaduse muutmise" sätete muutmisel.

Rahvahääletusele pannakse, kui Riigikogu seaduslikust koosseisust on 2/3 poolt.

K o o s k ô l a s t a t a k s e paragrahvi 127 tekst:

" & 127. Põhiseaduse esimese peatüki "Üldsätted", 3. peatüki "Rahvas", 4. peatüki "Riigivanem" ja 15. peatüki "Põhiseaduse muutmise" sätteid saab muuta ainult rahvahääletusega. Nende peatükkide sätteid muutva seaduseelnõu saab panna rahvahääletusele mitte varem, kui kolm kuud ja mitte hiljem, kui kuus kuud pärast seda, kui Riigikogu on nii otsustanud oma seadusliku koosseisu kahekolmandikulise enamusega".
Paragrahvi 128 arutelu hääletatakse, kes millise häälteenamuse poolt.

5/6 - Salum; 2/3 - Vooglaid; 4/5 - Sirendi, Hänni, Runnel.

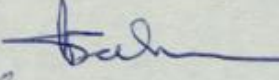
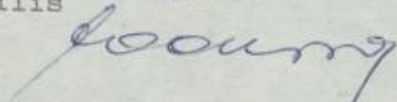
Kooskõlastatakse & 128 tekst järgmiselt:

& 128. Põhiseaduse muudatuse seadusi saab Riigikogu vastu võtta kas seadusliku koosseisu neljaviiendikulise või kahe järjestikulise koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

¹³ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.13, l 50.

Arutatakse, kas jätta "vaimu ja mõtte" mõiste sisse.
Hänni ja Vooglaid leiavad, et "vaim" on udune mõiste.
Sirendi arvates on see muutumatu kategooria.
H ä ä l e t a t a k s e, kas jätta sisse & 128 lõik 2.
Poolt ei ole kedagi. Välja jätta - Sirendi, Vooglaid, Hänni,
Runnel; erapooletu - Salum.
K o o s k ö l a s t a t a k s e & 129 tekst:
"Põhiseaduse muudatuse seaduse kuulutab riigivanem välja
viivitamatult ja see jõustub Riigikogu poolt määratud tähtajal,
kuid mitte varem, kui kolm kuud pärast väljakuulutamist".
H ä ä l e t a t a k s e, kas kolm kuud välja.
Poolt Vooglaid. Vastu - Sirendi, Salum, Runnel, Hänni.
o t s u s t a t a k s e :
Sekretäriil kooskõlastatud tekstiosa koos parandusettepanekute
analüüsiga esitada täiskogule veel 31. oktoobril.

Juhatas V. Salum
Protokollis S. Tooming

*****

III toimkonnale laekunud muudatusettepanekud:¹⁴

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
III toimkonna (Adamsi põhiteksti alusel)
laekunud ettepanekud, mis käsitlevad peatükke
"Seadusandlus" ja "Põhiseaduse muutmine"

Jrk.nr.	Ettepaneku sisu	Ettepaneku esitaja	Toimkonna seisukoht

¹⁴ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, 183, 86–87.

Põhiseaduse muutmine

16. §128 teise lõike viimane lause on esimese lõike kordus Ü.Uluots Märkus (14.10.91) arvestatud
17. Esimestel aastatel peaks olema põhiseaduse muutmine võrdlemisi kerge. Arvan, et piisaks Riigikogu kohalolevate liikmete kahekolmandikulisest enamusest. Et vältida juhuslikku koosseisu poolt sigadusi, võiks nõuda, et muudatus astub jõusse mingi aja möödudes, kui Riigikogu vahepeal oma eelmist otsust lihthälteenamusega tühistatud pole. P.Kask Mitte (14.10.91) arvestatud
18. §127 jätta välja riigieelarve, Eesti Vabariigi piirid, välislepingute ratifitseerimine Ü.Uluots Arvestatud (14.10.91)

5

19. §127, §128 leida uus redaktsioon lähtudes "Raidla" §158-159 mõtetest. Leida rahvahääletusele minevad küsimused. Ü.Aaskivi Arvestatud (28.10.91) §127, §128
20. Põhiseaduse muudatuse seadusi saab Riigikogu vastu võtta kas seadusliku koosseisu neljaviiendikulise või kahe järjestikulise koosseisu kahekolmandikulise häältetulemusega. L.Hänni Arvestatud (28.10.91) §126, §129

Märkus: Lahtris "toimkonna seisukoht" on tehtud viited toimkonna poolt esitatava redaktsiooni paragrahvidele.

Toimkonna aseesimees

K.Koha

*****

III toimkonna 06.11.1991 koosoleku protokollist:¹⁵

Esti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee III
teematoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus 6. novembril 1991. a. Toompeal
kell 18.30 - 20.40.

Koosolekust võtsid osa: I. Hallaste
Ü. Aaskivi
K. Koha
I. Fjuk
Ekspert: E. Rahumaa

Koosolekut juhatas: I. Hallaste

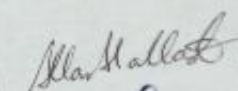
Arutelu toimub III toimkonna 4. novembri teksti alusel.

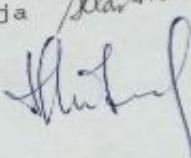
15 PEATÜKK

I. Hallaste: põhiseaduse muutmise tuleb teha võimalikult raskeks, kuid mitte lõplikult.

K. Koha: see peatükk näitab praegusel kujul, et kõrgeim võimukandja on rahvas. Meil Soome-Rootsi variant, et iga protseduuri vahel on rahvas. Ei tohi korduda 1940, mil Päts kirjutas olulistele dekreetidele alla ja riik kadus.

I. Hallaste: põhiseadust ei tohiks saada muuta välisohust lähtudes.

Koosoleku juhataja I. Hallaste

Protokollija H. Sibul

*****

III toimkonna 07.11.1991 formuleering:¹⁶

15. peatükk

Põhiseaduse muutmise

§ 126. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on riigivanemal ja riigikogu koosseisu enamusel.

Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 127. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse 1. peatüki „Üldsätted“, 3. peatüki „Rahvas“ ja 15. peatüki „Põhiseaduse muutmise“ sätteid.

¹⁵ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.26 | 31–32.

¹⁶ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, | 120–121.

§ 128. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest riigikogus.

§ 129. Põhiseaduse muutmisel seadusega, mis on vastu võetud riigikogu kahe järjestikulise koosseisu poolt, peab riigikogu uus koosseis võtma muutmatul kujul vastu riigikogu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud põhiseaduse muutmise eelnõu. Kui selle poolt on hääletanud mõlema riigikogu koosseisu enamus, on põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud ja riigivanem kirjutab sellele alla.

§ 130. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 131. Rahvahääletusel või riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa samas küsimuses algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.

*****

III toimkonna 11.11.1991 formuleering: ¹⁷

15. peatükk

Põhiseaduse muutmine

§ 126. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on neljandikul riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt. Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 127. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest riigikogus.

§ 128. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse 1. peatüki „Üldsätted“, 3. peatüki „Rahvas“ ja 15. peatüki „Põhiseaduse muutmine“ sätteid.

§ 129. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 130. Rahvahääletusel või riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa samas küsimuses algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.

*****

---

¹⁷ Rahvusrhiiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 180.

PA 15.11.1991 redaktsiooni I versioon¹⁸

15. PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 151. (§ 126) Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on neljandikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 152. (§ 127) Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. (§ 128) Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse 1. peatüki "Üldsätted", 3. peatüki "Rahvas" ja 15. peatüki "Põhiseaduse muutmine" sätteid.

§ 154. (§ 129) Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 155. (§ 130) Rahvahääletusel või Riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa samas küsimuses algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.

*****

PA 15.11.1991 redaktsiooni II versioon¹⁹

15. PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 149. (§ 151) Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on neljandikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 150. (§ 152) Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

¹⁸ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 214–215.

¹⁹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 82–83.

Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 151. (§ 153) Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse 1. peatüki "Üldsätted", 3. peatüki "Rahvas" ja 15. peatüki "Põhiseaduse muutmine" sätteid.

§ 152. (§ 154) Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 153. (§ 155) Rahvahääletusel või Riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa samas küsimuses algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.

*****

PA 22.11.1991 redaktsioon²⁰

15. PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 147. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjekohase koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 148. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse Põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 149. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 150. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse 1. peatüki "Üldsätted", 3. peatüki "Rahvas" ja 15. peatüki "Põhiseaduse muutmine" sätteid.

§ 151. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 152. Rahvahääletusel või Riigikogus tagasi lükatud põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa uuesti algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.

---

²⁰ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 127–128.

*****

PA 22.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Nüüd põhiseaduse viimane peatükk "Põhiseaduse muutmise". Paragrahvis 147 on põhiseaduse muutmise algatamise õigus antud meie redaktsioonis viiendikule Riigikogu koosseisust endise neljandiku asemel. Me püüdsime lähenemisviisi ühtlustada, sest põhiseaduse eelnevas osas on antud algatamise õigus näiteks valitsuse kukutamiseks viiendikule Riigikogust ja kuna põhiseaduse muudatus tuleb niikuinii põhjalikule arutusele Riigikogus, siis võiks viiendikul liikmetest olla probleemi püstitamise õigus. Paragrahvi 148 on sisse viidud lõik 2, täpsustus selle paragrahvi kohta. Selle paragrahvi esimene lõik räägib, et põhiseaduse muutmist vaadatakse kolmel lugemisel ja et muudatus võetakse vastu, kui selle poolt on kaks järjestikust Riigikogu koosseisu. On vaja täpsustada, et Riigikogu teine koosseis, kes arutab põhiseaduse eelnõu, ei pea seda enam tegema kolmel lugemisel, vaid, vastupidi, ta peab selle eelnõu vastu võtma muutmata kujul.

*****

III toimkonna 22.11.1991 koosoleku protokollist:²¹

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee III
teematoimkonna koosoleku protokoll

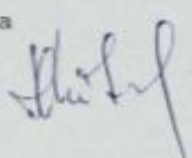
Koosolek toimus 22. novembril 1991. aastal
kell 11.45 - 15.20 Toompeal

Koosolekust võtsid osa: M. Lauristin
T. Käbin
I. Fjuk
J. Reinson
V. Lebedev
V. Niitsoo
Ü. Aaskivi

Koosolekut juhatas: Ü. Aaskivi

PÕHISEADUSE MUUTMINE

15) Aktsepteeritakse 1/5 1/4 asemel.
16) § 148 lg 2 võtab esimesel lugemisel muutmata kujul.
Muutmisel Riigikogul 2 võimalust:
a) kas Riigikogu + rahvahääletus või
b) Riigikogu + Riigikogu
17) § 149 peale koma, kui "selle" asemele sõnad "pannakse rahvahääletusele".

Koosoleku juhataja Ü. Aaskivi
Protokollija H. Sibul

*****

²¹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.26, l 34-35.

PA 23.11.1991 istungi stenogrammist:

P. Kask: Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Kõigepealt nendin, et II peatükk, mis puudutab põhiõigusi, on meie põhiseaduse üks kõige nõrgem osa. See on paratamatu, sest meil ei ole seda kogemust, kuidas põhiseaduses põhiõiguste sätestamine kaitseb ühiskonda ja demokraatiat. Kogu selle probleemi lahendamine lükkub nähtavasti paratamatult tulevikku, sellesse aega, kui me selle kogemuse omandame. Mul on ettepanek, et järgmise nelja või viie aasta jooksul me lihtsustaksime seda korda, kuidas muudetakse põhiseadust, ja nõrgendaksime nõudeid. See protseduur, mis tuleb põhiseaduse muutmiseks läbi teha, on päris adekvaatselt kirjas meie viimases peatükis, ent järgneva nelja-viie aasta jooksul ei ole need stabiilse süsteemi reeglid meil kohaldatavad, adekvaatsed. Me näeksime kurja vaeva, kui me neid kohaldaksime. See ei ole üksikprobleem, vaid meil on hulk teisi probleeme, mis seonduvad põhiseaduse kohaldamise küsimustega, üleminekuprotsessidega, sest on selge, et kui ühel päeval võetakse põhiseadus sellisel kujul või umbes sellisel kujul, nagu see praegu on, rahvahääletusel vastu, siis ei tähenda see veel, et järgmisel päeval hakkab see kohe täies mahus kehtima. See lihtsalt ei ole võimalik. Seega, varem või hiljem, nähtavasti pärast seda, kui tekst on päris valmis saanud, peame kas meie või ülemnõukogu (mina eelistaksin, et mina ise) välja töötama ka need reeglid, kuidas asja kohaldatakse.

[...]

H. Runnel: [...] Peet Kase mõtetega haakub ka veel mõni teine mõttekäik. See on põhiseaduse läbivaatamise vajadus tulevikus. Mõnedes põhiseadustes on tehtud kohustuseks põhiseadus kümne aasta järel läbi vaadata. Võib-olla tasuks meilgi mõelda sellele või siis (nüüd ma räägin etteruttavalt) minna seda teed, et kirjutada juurde veel XVI peatükk, mis käsitleb põhiseaduse rakendamist ja selle üksikjuhtumeid. Siis mahuks sinna ka näiteks paar olulist aspekti. Sinna võiks kirjutada isegi sellise soovi või käsu, et esimene Riigikogu võiks olla kolmeaastane. Paljud soovitasid seda põhiseadusesse sisse kirjutada, aga nüüd on neli aastat. Erandkorras võiks siis kehtestada XVI peatükis, et esimene Riigikogu oleks kolmeaastane. Samuti võiks sinna kirjutada kohustuse, et esimene põhiseaduse läbivaatamine oleks teise Riigikogu ülesanne. See oleks võib-olla väga töökindel meetod. Tänan tähelepanu eest!

J. Adams: [...] Tulles põhiseaduse muutmise küsimuste juurde, jagan kõiki eespool esitatud kahtlusi. Tähendab, ilmselt on lähiaastatel vajalik põhiseaduses tehtud n.-õ. näpuvigade parandamise lihtsustatud kord. Samal ajal me võime ka ette näha, et just needsamad aastad on tõenäoliselt Eesti demokraatiale kõige raskemad, nii et me peaksime leidma kuldse kesktee. Esiolgses eelnõus oli välja pakutud võimalus põhiseaduses näpuvigade parandamiseks väga kõrgelt kvalifitseeritud Riigikogu enamuse otsusega. Praegu on see välja jäetud, praegu võtavad ainult kaks Riigikogu järgnevat koosseisu vastu põhiseaduse parandusi. See on ilmselt äärmiselt pikk aeg. Ma ei oska siin kindlat lahendust välja pakkuda. Igatahes on probleem olemas ja mingisuguse kompromissi me peaksime leidma.

*****

Redaktsioonitoimkonnale 22.–27.11.1991 laekunud ja 22.-23.11-1991 PA täiskogu istungist menetlusse jäänud ettepanek.²²

²² Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 221.

& 148 lg. 2 (151) lisada peale sõnu "koosseis III toimkond võtab" sõnad "esimesel lugemisel".

Arvestatud

Redaktsioonitoimkonna
esinaine

28. 11. 1991

L. Hänni
L. Hänni

*****

PA 29.11.1991 redaktsioon²³

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmise

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt. Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu. Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse Põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamuse. Rahvahääletus toimub²⁴ ei toimu varem kui kolm kuud ja hiljem kui kuus kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise".

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

*****

PA 29.11.1991 istungi stenogrammist:

²³ Rahvusaarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 150.

²⁴ Sic!

L. Hänni: [...] Me olemegi jõudnud viimase peatükini, milleks on "Põhiseaduse muutmise". Siin on tehtud kaks täpsustust. Kõigepealt, § 151. Selle teises lõikes on täpsustatud, et Riigikogu teine koosseis ei pea lugema eelnõu enam kolmel lugemisel, vaid võtab selle vastu esimesel lugemisel. Samuti jätsime põhiseaduse muutmise peatükist välja viimase lõike, mis sätestas, et tagasilükatud põhiseaduse muutmise eelnõu ei saa uuesti algatada enne ühe aasta möödumist, arvestades viimasest hääletamisest. Me leidsime, et praktikas on väga raske teha vahet, kust algab põhiseaduse eelnõu muutmise: kas mõne formuleeringu muutmise või täpsustamine tuleb lugeda juba uueks eelnõuks või on see alles vana eelnõu. Arvasime, et õigem on põhiseadusesse mitte kirjutada sätet, mis ilmselt võimaldab edaspidi suuri vaidlusi. Selline on siis ülevaade toimkonna tegudest ja tegematajätmistest selle nädala jooksul. Aitäh!

*****

PA 02.12.1991 redaktsioon²⁵

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmise

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt. Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu. Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja hiljem kui kuus kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise".

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

*****

Redaktsioonitoimkonna 03.12.1991 koosoleku protokollist:²⁶

²⁵ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.5a, l 24.

²⁶ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 39.

XV ptk.
§150 õigus on vähemalt viiendikul..
§150 lg.2 lisada "või Riigikogu koosseisu 4/5-lise
hääletenamusega".

*****

PA 06.12.1991 redaktsioon²⁷

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõjaseisukorra ning erakorralise seisukorra ajal.

ALTERNATIIV: § 150 lg. 2 lisada: või Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise hääletenamusega.

§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamuse. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmine".

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

*****

PA 6.12.1991-7.12.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: XV peatükis on sisse kirjutatud alternatiiv, aga selle juurde me jõuame siis, kui me hakkame hääletama apellatsioone ja alternatiive.

[...]

Juhataja: [...] Siis on meil järele jäänud kaks põhiprobleemi. Ma palun kõigepealt kõnepulti redaktsioonitoimkonna esimehe proua Liia Hänni ja palun kõigil ette võtta XV peatüki § 150,

²⁷ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, 1 79–80.

kus sama paragrahvi lõike 22 kohta on meil redaktsioonitoimkonna esitatud alternatiiv. Sõna on proua Hännil. Palun!

L. Hänni: Lugupeetud juhatus ja kolleegid! Redaktsioonitoimkond, arutades põhiseaduse muutmise korda, leidis, et kõigi teiste võimaluste hulgas peaks olema ka võimalus muuta põhiseadust ühe koosseisu otsusega. Praegu me koostame põhiseaduse eelnõu ja me näeme, kui suured on vaidlused ja kui pingeline on see töö ja selle tõttu vähemalt lähiaastatel võib tekkida vajadus koondada ja muuta põhiseaduses mõned sätted seepärast, et meil ei ole olnud piisavalt aega süveneda. Me tegime ettepaneku, et selline muutmine võiks olla võimalik Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise häälteenamusega. See on väga suure häälteenamuse nõue ja tähendab, et Riigikogus on antud muudatuse vajaduse suhtes praktiliselt üksmeel. Sellel põhjusel me pidasimegi võimalikuks välja töötada põhiseaduse eelnõusse alternatiiv, et avada veel kord diskussioon selle üle, milline peaks olema põhiseaduse muutmise kord ja kas meie ettepanek haakub selle kontseptsiooniga, mille on põhiseaduse muutmise kohta esitanud toimkonnad. Aitäh!

Juhataja: Palun, kas on küsimusi proua Hännile? Üks hetk, palun! Härra Reinson, palun!

J. Reinson: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud redaktsioonitoimkonna esinaine! Ma palun, öelge: kui te arutasite seda täiendava sätte sisseviimist, kas te arutasite ka seda, et võib-olla on vaja siis piiritleda, millises osas võidakse muuta põhiseadust neljaviiendikulise häälteenamusega, tähendab, piiritleda peatükid või osad, mida ei või niimoodi muuta?

L. Hänni: Kuna on nimetatud need peatükid, mida saab muuta ainult rahvahääletuse teel, siis on selge ettepanek muuta Riigikogul ühe selle koosseisu otsusega.

Juhataja: Paragrahvi 153 ei muudeta. Kas nii, proua Hänni? Kas on veel küsimusi? Küsimusi rohkem ei ole. Täna, proua Hänni! Kas on sõnasoove? Sõnasoovijaid ei ole. Palun, kas me saame hakata hääletama? On see probleem selge? Saame alustada hääletamist? Niisiis, küsimus, mida me hääletamise teel otsustame, on § 150 teises lõikes. Redaktsioonitoimkonna poolt on esitatud alternatiiv: lisada, et Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise häälteenamusega võib samuti põhiseadust muuta. See põhimõte ei muuda ära § 153, mis sätestab, et I peatükki, III peatükki ja XV peatükki saab muuta üksnes rahvahääletusel. See on küsimus, mida me otsustame hääletamise teel. Kes on selle poolt, et lisada § 150 põhimõte, et Riigikogu neljaviiendikulise häälteenamusega võib samuti muuta põhiseadust? Kes on selle poolt, et lisada alternatiivis esitatud tekst § 150? Hääletame, palun! 32 poolthäält, 2 vastuhäält. Assamblee on otsustanud, et § 150 lõiget 2 täiendatakse mõttega, et Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise häälteenamusega on samuti võimalik muuta põhiseadust.

*****

PA 13.12.1991 redaktsiooni I versioon²⁸

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

---

²⁸ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 114.

§ 152. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise häälteenamusega või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta erakorralise ning sõjaseisukorra ajal.

§ 153. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 154. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud ja hiljemalt kuus kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 155. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmine".

ALTERNATIIV: § 155 välja jätta tekst: III peatükki „Rahvas“.

§ 156. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

*****

PA 13.12.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: [...] Alternatiiv on ka põhiseaduse XV peatükis. Selle peatüki § 155 üle oli redaktsioonitoimkonnas vaidlus. Nimelt oli terve rida argumente selle kasuks, et peatükk "Rahvas" ja selle peatüki sätted võivad vajada üsna peatset revideerimist, eriti selles osas, mis puudutab teatud inimeste, teatud kodanikekategoriate hääleõigusest ilmajätmist. Demokraatlikes ühiskondades ei seata hääleõigusele peaaegu mingisuguseid piiranguid. Ilmselt võib Eesti üsna pea jõuda selle rajajooneni, kus ka meie oleme valmis andma hääleõiguse nendele, kes parajasti kinnipidamiskohtades viibivad.

[...]

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Mul ei ole eriti palju lisada hommikusele selgitusele, aga meie hulgas võib olla neid, kes ei saanud kohe päris alguses istungist osa võtta. Ma kordan lühidalt neid põhjendusi, miks redaktsioonitoimkond pidas vajalikuks tuua sisse alternatiivi paragrahvile 155. Me analüüsisime veel kord erinevate peatükkide sätteid põhiseaduse kui terviku seisukohalt ja leidsime, et peatükis "Rahvas" on sätteid, mis võivad tulla muutmisele üsnagi adekvaatselt. Need sätted puudutavad kodanike hääleõiguse piiramist teatud tingimustel. Et mitte ette näha küllaltki keerukat põhiseaduse muutmist III peatüki osas, julgen isegi tulla teie ette ettepanekuga veel kord kaaluda, kas III peatükk ja selles sisalduvad sätted

on niivõrd olulise tähtsusega, et nende muutmine võiks kõne alla tulla ainult rahvahääletusel. Aitäh!

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kolmas toimikond arutas ka seda alternatiivi ja leidis üksmeelselt, et seda alternatiivi ei tohi toetada. Rahvas otsustab siiski ka oma peaga. Aitäh!

P. Kask: Kallid kolleegid! Ma pean tunnistama, et jälle olin mina see kurja juur, kes tegi sellise ettepaneku, et Riigikogu saaks seda peatükki omapäitsi otsustama hakata, aga ma räägin ka, mis alusel. Paragrahv 48 räägib nendest teedest, kuidas rahvas teostab riigivõimu. Pole välistatud, et me võib-olla 70 aasta pärast, võib-olla natukene varem otsustame muuta riigipea valimise korda, nagu näiteks tegid meie põhjamaabrid. See toob kohe sellesse peatükki muudatuse. Panna rahvahääletusele küsimus, kas rahvas on nõus, et riigipead hakkab valima rahvas, on minu meelest niisama narr kui küsida rahvalt, kas ta on nõus, et üksikisiku tulumaks on tulevikus 20% väiksem kui seni. Teine põhjus. Paragrahv 49 ütleb, et hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on 18 aastat vana. Praegu kõlab see küll ainuvõimalikuna, ent kui vaadata ajaloolises perspektiivis tagasi (see tsensus on vaikselt allapoole läinud), siis ma ei pea võimatuks, et ühel hetkel Eesti Vabariik ühineb selles küsimuses mingisuguse ülemaailmse konventsiooniga või millega iganes ja see ajapiir sätestatakse kõigile näiteks 16 aasta peale. Veelgi kahtlasem on näiteks säte, et hääleõiguslik ei oleks kodanik, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks. See küsimus on juba praegu paljudes demokraatlikes riikides lahendatud nii, et seda piirangut ei tehta. See oleks ainult kiusatus hakata kedagi äkki teovõimetuks tunnistama, selleks et elimineerida tema võimalust kandideerida Riigikogusse. Mingisugustel poliitilistel jõududel võib selline kiusatus tekkida küll. Paragrahv 50: hääletamisest ei võta osa kodanikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades. Jällegi paragrahv, mis paneb parasjagu võimul oleva kildkonna kiusatusse. Paljudes demokraatlikes riikides seda piirangut ei ole. Isegi § 51 ei ole niisugune asi, mida oleks vaja ilmingimata kohutava jõuga kaitsta. Enamikus demokraatlikes riikides üldse ei korraldata rahvahääletusi, sealhulgas mõnes neist, näiteks Rootsis, ei ole see isegi võimalik – mitte ainult et ei taheta neid korraldada, ei otsustata korraldada, vaid ainus võimalus on korraldada rahvaküsitlusi. Võib-olla ka meie läheme sellele teele. Ma olen nüüd vaadanud kriitiliselt läbi neli paragrahvi viiest ja alles on jäänud see kõige olulisem paragrahv: "Kõrgeimat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu." Isegi see paragrahv võib tulla muutmisele, näiteks sel viisil, et Eesti ühineb Põhjamaadega või mingisuguse muu ühendusega. Põhjamaades kaalutakse juba praegu eelnõusid, mille kohaselt ühe Põhjamaa riigi kodanikud, kes elavad alatiselt teise riigi territooriumil, saaksid osa võtta selle riigi parlamendi valimistest. On ette näha, et nad nagunii lähemal ajal võtavad selle tõsiselt vähemalt arutusele, tõenäoliselt võtavad ka vastu. See on küll küsimus, mille rahvahääletusele panek on tõesti põhjendatud. Kuigi nende teiste muudatuste rahvahääletusele panek ei ole minu arvates põhjendatud. Ja kokku võttes: see peatükk, võrreldes näiteks I peatükiga või viimase peatükiga, ei vaja minu arvates kaitset ning selle võiks § 155 loetelust välja jätta.

Juhataja: Tänan! Sõna on härra Käbinil.

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma mõtlen neidsamu aspekte või paragrahve, mida Peet Kask, aga ma lähenen nendele teisest küljest. Kõigepealt arutelu selle

üle, kas küsida rahvalt endalt, kas ta tahab valida presidenti. Minu meelest ei ole see sugugi rumal. Ilmselt esimese suhtumise me saame teada selle projekti arutelu käigus, sest siis öeldakse juba välja, kas nad tahavad seda või ei taha. Mis puutub valimiseesse (praegu on 18 aastat), siis ma ei usu, et lähema 50 aasta jooksul sellest allapoole minnakse. Nii et see ei ole mingi lühiajaline probleem ja selle me võime rahulikult vaatlusest kõrvale jätta. Järgmised paragrahvid. Valimisõigust ei ole kodanikel, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks. Teovõimetuks tunnistamise kriteeriumiks on see, kui isik ei saa aru oma tegudest ega ole suuteline neid juhtima. Tõsi, neis riikides, kus vastavat kitsendust ei ole fikseeritud, ei ole see probleem, sest teovõimetud ei ole kippunudki valima ega kuskil kandideerima, aga meil tõepoolest need inimesed on vähemalt kippunud valima, neid juhte on olnud. Ma ei leia, et selles on midagi halba, kui see oleks fikseeritud. Seda muuta ei ole ka tulevikus mingit põhjust. Mis puutub sellesse, et valimistest ei võta osa need kodanikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades, siis ma arvan, et sellest me võime üle saada väga lihtsalt, kui me lõppredaktsioonis sõnastame selle natukene ringi, et valimiseadusega võidaks piirata nende kodanike valimistest osavõtu või hääletamise õigust. Me viitame siin põhimõttele, aga selle elluviimiseks ei ole vaja läbi viia rahvahääletust, vaid me saame seda seadusega lahendada. Kui me kunagi ehk võib-olla loobume rahvahääletustest, siis ei ole katki midagi, kui see säte on mõni aeg siin sees. Lihtsalt neid ei korraldata, sest ma isiklikult ei usu, et me neid üldse eriti palju hakkame läbi viima. Neid võib tulla vaid mõned üksikud. Aga kõige olulisem põhimõte on peatükis, mis käsitleb rahvast ja mis kinnitab, et kõrgeimat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu. Ma arvan, et seda peatükki saab muuta ainult rahvas, mitte keegi teine. Tänan!

Juhataja: Tänan! Sõna on Hando Runnelil.

H. Runnel: Kallid kolleegid! Ma tahan esineda kui arhikonservaator ja kogu lugupidamise juures härra Kase vastu tahan ma natuke vaidlustada seda meetodikat, mida ta on juurutanud. Meie reglement näeb ette või on soovitanud mitte tegelda päevapoliitikaga, aga selle asemel tihtilugu meid ehmatakse futuroloogiliste väidetega, mis kõik tulevikus võib tõeks saada. Ma ei tahaks siiski niisuguseid mehhaanilisi võrdlusi väga kulla alusel võtta, kui me ütleme, et demokraatlikes riikides on enamasti niimoodi. Tähendab, me peame ka käituma nagu demokraatlikud riigid. Kui me toome võrdluseks Rootsi, siis see on demokraatlik riik, aga me peame siiski meeles pidama, et see on vana kuningriik. Kust otsast demokraatia on hakanud hargnema, kas pööblist, kel kunagi ei ole olnud kuningat, või kuningriigist, kui kuningas on tulnud jällegi jumala võimukandjana inimeste kohale? Need on nii erinevad asjad, et nii mehhaaniliselt neid ei tohi võrrelda. Kui veel tuua näiteks niisuguseid mehhaanilisi, statistilisi asju, et teistes riikides nii ei ole (neid asju ei nimetatagi, riiki ei nimetatagi), siis võime öelda, et eesti keelt riigikeelena ei ole üheski teises riigis ja peaksime ka sellest loobuma. Ühesõnaga, niisugused arutlused kipuvad minema natuke selles suunas nagu Pätsi ajal. Me teame, et Pätsi-aegse põhiseaduse ees käis kontseptsioon, et rahvas on haige. Peet Kase niisugune ratsionalistlik hinnang rahvale on matemaatiliselt aktsepteeritav, aga mõned kõlbelised või moraalsed asjad on siiski ka olemas. Nii et ma ei julgeks Pätsi kombel öelda, et rahvas on haige ja see ei puutu temasse. Lugupidamisest rahva vastu võiks põhiseadus siiski seda va lolli rahvast kaitsta. On veel üks väljapääs: kes tunneb, et see rahvas on tema jaoks ikkagi kõrvaline või vähetähtis, see võib ju valida endale parema rahva. Piirid on lahti. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Rohkem sõnasoovijaid pole registreerunud. Sellisel juhul panen hääletusele alternatiivi, mis on välja pakutud § 155 kohta ning mis näeb ette §-s 155 esitatud loetelust välja jätta III peatükk "Rahvas". Niisiis, kes on selle poolt, et ainult rahvahääletusega muudetavate peatükkide hulka ei kuuluks III peatükk? Hääletame. Häältega 4 poolt, 26 vastu ja 3 erapooletut on assamblee otsustanud, et säilib põhitekst.

*****

PA 13.12.1991 redaktsiooni II versioon²⁹

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise häälteenamusega või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal.

§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud ja hiljemalt kuus kuud, arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmine".

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

*****

PA 26.01.1992 redaktsioon³⁰

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

²⁹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 172.

³⁰ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 141.

Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu koosseisu neljaviiendikulise hääldenamusega või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal.

§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamuse. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud ja hiljemalt kuus kuud, arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise".

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

LÕPPSÄTTED

§ Poolthääle enamuse tähendab, et poolt hääletab enam kui vastu.

Kahekolmandikuline hääldenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Riigikogu koosseisu hääldenamus tähendab, et poolt hääletab üle poole Riigikogu koosseisust.

Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline hääldenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust.

Riigikogu koosseisu neljaviiendikuline hääldenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt neli viiendikku Riigikogu koosseisust.

*****

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 29.01.1992 koosoleku protokollist³¹:

Põhiseaduse muutmise

§ 161

Lang: Viiendik on liiga vähe.

Lg 2 "Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega põhiseadust muuta..."

§ 161A Põhiseaduse I ptk "Üldsätted", III ptk "Rahvas" ja XV ptk "Põhiseaduse muutmise" saab muuta ainult rahvahääletusega. Alternatiiv: III ptk "Rahvas" loetelust välja jätta.

Protokollija

H.Sibul

³¹ Rahvusrhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 168.

*****

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 30.01.1992 koosoleku protokollist³²:

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku
p r o t o k o l l i

Koosolek toimus Toompeal
30.01.92 kell 18.30 - 21.30

Kohal olid: L.Hänni, P.Kask, A.Kaalep, K.Kama,
V.Salum, T.Käbin, I.Hallaste,

Ekspertdid: R.Lang, M.Rask, J.Kaljuvee

15. peatükk

"Rahvas" välja.
Kui on otse valimine - jääb III ptk. "Rahvas" sisse.

Kama: §164 peab olema hiljemalt kuus kuud.
Ei aksepteeritud

Ei aksepteeritud

Lang: Riigikogus teine koosseis ei tohi võtta
esimesel lugemisel vastu ~~muutmise~~ seadust. Peab toimuma kolm
lugemist.

*****

PA 06.02.1992 redaktsioon³³

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 161. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

ALTERNATIIV: lisada: ja Vabariigi Presidendil.

Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega Põhiseadust muuta erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal.

³² Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 169.

³³ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 168-169.

§ 162. Põhiseaduse 1 peatükki "Üldsätted" , III peatükki „Rahvas“ ja XV peatükki „Põhiseaduse muutmise“ saab muuta ainult rahvahääletusega.

ALTERNATIIV: jätta välja III peatükk „Rahvas“ (langeb ära, kui §-s 57 jääb sisse alternatiiv).

§ 163. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud:

- 1) rahvahääletusel;
- 2) Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;
- 3) Riigikogu poolt kiireloomulisena.

Seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures esimese ja teise lugemise vahel on vähemalt kolm kuud ning teise ja kolmanda lugemise vahel vähemalt üks kuu. Põhiseaduse muutmise viis otsustatakse kolmandal lugemisel.

§ 164. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panekuks on nõutav Riigikogu koosseisu kolmeviieldlikuline häälteenamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 165. Põhiseaduse muutmiseks Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt peab seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks saama Riigikogu koosseisu enamuse toetuse.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel koosseisu kolmeviieldikulise häälteenamusega muutumatu vastu eelmise koosseisu enamuse toetuse saanud Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, siis on Põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud.

§ 166. Otsus Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviieldikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 167. Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab välja Vabariigi President ja see jõustub seaduses määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast selle väljakuulutamist.

§ 168. Põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada ühe aasta jooksul vastava eelnõu tagasilükkamisest rahvahääletusel või Riigikogus.

*****

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 03.02.1992 koosoleku protokollist³⁴:

---

³⁴ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 180–181.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 3. veebruaril 1992. a,
kell 14.00 - 22.00.

Koosolekust võtsid osa: L. Hänni
P. Kask
I. Hallaste
T. Käbin
H. Runnel

Ekspertid: R. Lang
J. Raidla
J. Põld
E. Truuväli
E. Rahumaa

XV peatükk

Kas on vaja Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu otsust?

Runnel: Kas ei oleks vaja panna kohustust, et iga 10 või 7
aasta järel põhiseadust läbi vaadtata.

kaks koosseisu:

Poolt: Hänni, Käbin, Runnel.

Vastu: Hallaste, Kask.

Truuväli: Jätaks 2 varianti:

1) rahvahääletus

2) Riigikogu 2 järjestikku koosseisu

Kiireloomulisena on 4/5 häälteenamusega otsustatakse
päevakorda võtmise küsimus ja vastu võetakse 3/5-ga.

Kas kahe koosseisu puhul on vaja?

Poolt: -51 häält - Käbin, Hallaste, Kask.

Poolt: -61 häält - Lang, Rahumaa, Raidla, Truuväli, Runnel.

Protokollija

H.Sibul

*****

PA 06.02.1992 istungi stenogrammist:

Peatükk "Põhiseaduse muutmise" – siin on täpsustus korra osas, kuidas põhiseadust muuta. Teatavasti oli meil selleks kolm võimalust: rahvahääletus, Riigikogu kaks järjestikust koosseisu ja Riigikogu üks koosseis, kusjuures oli ette nähtud erinev häälteenamuse nõue Riigikogu kahe koosseisu ja ühe koosseisu jaoks. Praeguses redaktsioonis on tehtud ettepanek, et Riigikogu kahe koosseisu korral peab põhiseaduse muutmiseks Riigikogu esimene koosseis selle otsuse vastu võtma häälteenamusega ja teine koosseis kolmeviieendikulise häälteenamusega. Eelmises redaktsioonis oli mõlemal juhul vajalik koosseisu poolthäälteenamuse, koosseisu häälteenamuse. Nii et antud juhul on mõnevõrra karmistatud põhiseaduse muutmise korda Riigikogu kahe koosseisu jaoks, kuid teiselt poolt on tehtud veidi lihtsamaks põhiseaduse muutmise Riigikogu ühe koosseisu poolt. Praegu on see § 166 redaktsioonis tehtud kaheetapiliseks. Kõigepealt peab Riigikogu võtma vastu otsustuse selle kohta, et eelnõu soovitakse muuta kiireloomuliselt.

Selline otsus võetakse vastu neljaviiendikulise häälteenamusega. Eelnõu enda muutmiseks, vastuvõtmiseks on vaja Riigikogu kahekolmandikulist häälteenamust endise neljaviiendikulise koosseisu häälteenamuse vastu. Meie naaberriikide põhiseaduslike seaduste selle osa analüüs näitab, et niivõrd rasket põhiseaduse muutmise korda ei ole otstarbekas sisse seada, seda ei ole peaaegu üheski riigis. Me leidsime, et kahekolmandikuline häälteenamus peaks olema see, mis tagab ühelt poolt põhiseaduse vajaliku stabiilsuse, kuid teiselt poolt võimaldab küpsenud ühiskondliku vajaduse korral põhiseadust siiski muuta. Samuti on viimase sätena lisandunud mõte, et põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada enne ühe aasta möödumist sellest ajast, kui põhiseaduse muutmise ettepanek tagasi lükati.

*****

PA 07.02.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Viimased alternatiivid on leheküljel 27. Need alternatiivid puudutavad põhiseaduse XV peatükki, kõigepealt § 161. Me oleme selle küsimuse juba lahendanud ja seetõttu on ettepanek §-s 161 alternatiiv maha tõmmata. Samas peatükis on ka teine alternatiiv, s. o. §-s 162. Alternatiivi tekstis on üks eksitav viga. Ilmselt trükivea tõttu on siin viide §-le 57, arvatavasti peaks õige viide olema §-le 56. Sõna saab härra Peet Kask. Palun, § 162!

P. Kask: Austatud kolleegid! Küsimus on selles, kas rahvas saab III peatükki muuta ainult rahvahääletusel või üldkorras. Pärast meie eilset kõige olulisemat hääletust, mille järel on selge, et presidendi valib Riigikogu ja III peatükis on rahvavõimu teostamise kanalite hulgast välja jäänud presidendi valimine, on III peatüki väljajätmine sellest loetelust, mida saab muuta ainult rahvahääletusel, eriti otstarbekas. Ei ole mõtet nõutada rahvalt luba näiteks selleks, kui me Riigikogus tulevikus, 10, 20 või 70 aasta pärast nagu soomlased otsustame, et edaspidi hakkab presidenti valima rahvas. Nii arvasid kõik kolmanda ja neljanda toimkonna liikmed, kes eile ühisistungist osa võtsid, üksmeelselt. Seega toetan alternatiivi. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Palun, kas on veel sõnasoovijaid? Härra Adams, palun!

J. Adams: "Rahvas" on jäänud praegu põhiseaduse kõige lühemaks peatükiks. Esimene paragrahv on riigivõimu teostamise viisi kohta. Tulevikus võib probleem olla see, et põhiseadust muudetakse nii, et tahetakse rahvahääletus üldse ära jätta või teha riigipea otsevalimine. Järgmises paragrahvis võib küsimuse alla tulla valimisõiguse iga. Viimane paragrahv on üldnorm, mille muutmist ei paista nagu üldse olevat mõistlik ette võtta. Me peame langetama otsuse, kuidas me hindame seda, et selliseid asju nagu võimalik rahvahääletuse institutsiooni ärakaotamine või siis presidendi otsevalimise sisseseadmine saaks teha parlamendi otsusega. Need kõik on aga nii kauge tuleviku küsimused, et siin võiks ju põhimõtteliselt lugeda mõlemad variandid peaaegu sama heaks.

Juhataja: Sõnavõtjad on andnud kaks arvamust. On toetatud alternatiivi ja härra Adams pidas samaväärseks mõlemat varianti. Palun, kas on veel sõnasoovijaid? Ei ole. Asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt §-s 162 esitatud alternatiivile jätta § 162 tekstist välja III peatükk "Rahvas"? Hääletame. Poolt 15, vastu 5. Assamblee on langetanud otsuse, et §-s 162 jäetakse tekstist välja III peatükk "Rahvas". Seega saab ainult rahvahääletusega muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmine".

*****

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 162. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust. Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega Põhiseadust³⁶ muuta erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal.

§ 163. Põhiseaduse I peatükki „Üldsätted“ ja XV peatükki „Põhiseaduse muutmine“ saab muuta ainult rahvahääletusega.

§ 164. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud:

- 1) rahvahääletusel;
- 2) Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;
- 3) Riigikogu poolt kiireloomulisena.

Seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures esimese ja teise lugemise vahel on vähemalt kolm kuud ning teise ja kolmanda lugemise vahel vähemalt üks kuu. Põhiseaduse muutmise viis otsustatakse kolmandal lugemisel.

§ 165. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panekuks on nõutav Riigikogu koosseisu kolmeviieendikuline häälteenamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 166. Põhiseaduse muutmiseks Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt peab seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks saama Riigikogu koosseisu enamuse toetuse.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel koosseisu kolmeviieendikulise häälteenamusega muutmatult vastu eelmise koosseisu enamuse toetuse saanud Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, siis on Põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud.

§ 167. Otsus Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviieendikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 168. Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab välja Vabariigi President ja see jõustub seaduses määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast selle väljakuulutamist.

§ 169. Põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada ühe aasta jooksul vastava eelnõu tagasilükkamisest rahvahääletusel või Riigikogus.

*****

³⁵ Rahvusrhiiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 195.

³⁶ Kirjavea parandus.

Põhiseaduse muutmine

§ 162. Õigus algatada Põhiseaduse muutmist on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega Põhiseadust muuta erakorralise seisukorra ega sõjaseisukorra ajal.

§ 163. Põhiseaduse I peatükki „Üldsätted“ ja XV peatükki „Põhiseaduse muutmine“ saab muuta ainult rahvahääletusega.

§ 164. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud:

- 1) rahvahääletusel;
- 2) Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;
- 3) Riigikogu poolt kiireloomulisena.

Seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures esimese ja teise lugemise vahel on vähemalt kolm kuud ning teise ja kolmanda lugemise vahel vähemalt üks kuu. Põhiseaduse muutmise viis otsustatakse kolmandal lugemisel.

§ 165. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panekuks on nõutav Riigikogu koosseisu kolmeviieendikuline häälteenamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 166. Põhiseaduse muutmiseks Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt peab seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks saama Riigikogu koosseisu enamuse toetuse.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel koosseisu kolmeviieendikulise häälteenamusega muutmatult vastu Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, mis sai eelmise koosseisu enamuse toetuse, siis on Põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud.

§ 167. Otsus Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviieendikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 168. Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab välja Vabariigi President ja see jõustub seaduses määratud tähtjal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast selle väljakuulutamist.

§ 169. Põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada ühe aasta jooksul vastava eelnõu tagasilükkamisest rahvahääletusel või Riigikogus.

*****